

Олександра СТАСЮК

ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ПЕТРА КАРМАНСЬКОГО (громадсько-політичний аспект)

Відтворено основні віхи життя відомого українського поета, письменника, перекладача Петра Карманського. Особлику увагу зосереджено на громадсько-політичній та просвітницькій роботі в еміграції.

Ключові слова: *Петро Карманський, педагогічна робота, еміграція, репресії.*

Про українського поета, письменника, перекладача й педагога, громадсько-політичного діяча Петра Сильвестровича Карманського (псевд. – Петро Гіркий, Лесь Могильницький) написано порівняно мало. Його не сприймали у т.зв. вільному світі, звинувачуючи у радянофільстві та антиклерикальних настроях, не був поет “своїм” і у радянській Україні, де йому постійно дорікали буржуазнонаціоналістичним минулим та участю у літературному угрупованні “Молода Муза”, мистецькі критерії якого не вписувалися у єдиноправильну за радянських часів теорію соцреалізму. Як наслідок – до сьогодні не дано об’єктивної оцінки життєдіяльності поета, не видано повного зібрання його творів, значна частина яких безсистемно розкидана по закордонних архівах та приватних бібліотеках.

Маючи харизматичну вдачу та максималістські погляди на життя, постійно знаходячись у пошуках себе та істини, П. Карманський був для багатьох з оточення незручною людиною. Звідси така кількість негативних моментів у спогадах про нього¹. До того ж і сам поет не ідеалізував свого життєвого шляху, визнаючи, що часом під тиском обставин брався “до вимушених роль”. В одному із листів до М. Рильського, підсумовуючи зроблене, він писав: “Моя творчість – це ілюстрація – відгомін життя Галичини за 50 років. Яке було життя Галичини, таким було й моє життя: неволя, шукання виходу, сподівання, нові удари, депресія, песимізм і знову шукання – шукання сонця”². Однак, як би не тлумачили постать поета за життя його сучасники, якими б полярними не були оцінки дослідників його життя і творчості, він назавжди залишиться в українській історії як людина, що зробила вагомий внесок у розбудову української справи, зокрема на складному етапі визвольних змагань 1917–1923рр.

Народився Петро Карманський 29 травня 1878 р. у м. Чесанові біля Любачева (тепер Польща) в родині незаможних селян Сильвестра Карманського і Параскевії з Леськевичів. Від 1891 р. навчався в українській гімназії у м. Перемишлі. Рано осиротів: на третьому році навчання втратив матір, а на початку четвертого – батька. Залишений на опіку старшого брата, змушений був сам заробляти на себе уроками та іншою принагідною працею. Рання втрата батьків та мрійлива вдача підштовхну-

ли юного гімназиста до поетичних вправ, окремі з яких виявилися успішними і були опубліковані 1899 р. в журналі “Руслан”. Тоді ж з’явилася перша збірка молодого поета з інтригуючою назвою “З теки Самоубийця” (1899) – пройнята глибоким ліризмом та песимістичними настроями, які притаманні більшості поетів-початківців.

1900 р., отримавши атестат зрілості, Петро Карманський у пошуках праці переїхав до Львова, де влаштувався на посаду канцеляриста в страховому товаристві “Дністер”. Відчуваючи брак освіти, записався на філософські студії у Львівському університеті, однак через матеріальну скруту змушений був їх залишити і виїхав на навчання до Ватикану. З осені 1900 р. студіював теологію в Українській богословській колегії для поширення віри ім. Урбана, живучи на повному утриманні закладу. У лютому 1904 р., закінчивши студії, повернувся в Галичину, але, всупереч очікуванню родичів і знайомих, священником не став, а кинувся здобувати світську освіту. Вступив на філологічний факультет Львівського університету, де майже одразу вибився в число найкращих учнів, які отримували стипендію українського філософа В. Лисевича у розмірі 100 крб. річно³. Це забезпечило йому вирішення побутових проблем на період навчання.

Студентські роки П. Карманського були насичені літературною та громадською працею. Він із захопленням слухає лекції О. Колесси, К. Студинського, М. Грушевського, читає статті І. Франка, В. Щурата, О. Маковея, знайомиться із творчістю європейських класиків, зокрема Й.-В. Гете, Д. Леопарді, Ш. Бодлера. Продовжує писати і друкує свої твори у журналі “Літературно-науковий вісник”, газеті “Діло”, альманасі “Акорди”.

Працюючи головою редакційної колегії часопису “Світ”, у середовищі якої визріло літературне угруповання “Молода Муза”⁴, П. Карманський знайомиться із М. Яцковим, Б. Лепким, В. Пачовським. Тоді ж юнак запізнався з І. Франком, М. Павликом, В. Стефаніком, Л. Мартовичем, що сприяло чіткішому окресленню його літературно-естетичних уподобань та кристалізації громадсько-політичних поглядів. 1906 р. вийшла друком збірка ліричних поезій П. Карманського “Ой люлі, смутку”, на яку Іван Франко відгукнувся схвальною рецензією. Підбадьорений високою оцінкою класика, поет через рік видав наступну збірку “Блудні вогні”, якою остаточно утвердився в літературі як яскравий представник українського модернізму⁵.

Закінчивши університет 1907 р., П. Карманський якийсь час жив з принагідних гонорарів, редагував журнали “Світ”, “Гайдамаки”, “Руська хата”. Бажаючи мати стабільний заробіток, зацікавився педагогічною працею, яка незабаром стала його другим покликанням. За протекцією знайомих він їде до м. Ловран (Югославія), де близько року працює домашнім учителем у родині маляра Тита Романчука. Повернувшись у Галичину, восени 1909 р. вчителює спочатку у Золочівській гімназії, а від січня 1911 р. – у філії Академічної гімназії у Львові і за сумісництвом – в дівочій гімназії сс. Василянок. У березні 1911 р. він став свідком демонстрації, яку влаштували учні Академічної гімназії на знак протесту проти заборони святкування річниці Т. Г. Шевченка. Із захопленням розповів про патріотичні настрої серед учнівської молоді у часописі “Рідна школа”⁸, де писав, що незважаючи на застереження шкільної адміністрації та присутність поліції, учні відмовлялися слухати лекції, шуміли або співали українські патріотичні гімни “Ще не вмерла” і

“Не пора”. У тому ж році П. Карманський складає учительські іспити з української мови та класичної філології і стає дипломованим педагогом.

Незважаючи на велику завантаженість педагогічною працею, він не полишає поетичної творчості. З’являються нові збірки, розширюється географія літературних часописів, із якими співпрацює поет. Так, впродовж 1909–1914 р. він друкується у київському журналі “Українська хата”, видавці якого декларували спільні із молодомузівськими літературно-естетичні ідеали. Поезії П. Карманського були високо оцінені “хатянами”, зокрема, провідний критик журналу М. Сріблянський (літературний псевдонім М. Шаповал) писав про одну із його останніх збірок: “Пливем по морі тьми” – видагне, зрозуміле й близьке тільки тому, хто живе не тільки бадьорими фізіологічними інстинктами радісного звіра, а й духом, хто не тільки їсть, але й думає”⁹.

Переїнявшись патріотичними настроями, включається у боротьбу за український університет, бере участь у численних студентських мітингах та протестних акціях. У відомому протистоянні між українськими і польськими студентами в стінах університету у липні 1910р. П. Карманський участі не брав, але, солідаризуючись із діями товаришів, добровільно зголосився до в’язничної келії і навіть проходив як підсудний у відомому процесі 101⁶. Про це згадує інший учасник акції, відомий історик І.П. Крип’якевич: “Наше арештування добуло таку популярність, що до в’язниці добровільно зголошувалися навіть такі студенти, що не брали участі в “бучі” – між іншим поет П. Карманський; пригадую собі, як він лежав на “причі” і укладав цикл тюремних віршів”⁷. З тих часів збереглася цікава світлина, де зафіксовані П. Карманський, Я. Весоловський та головний організатор демонстрації П. Краг під час перебування у в’язниці.

1910 р. Петро Сильвестрович одружився із Здиславою Савчек – українкою чеського походження. Подружнє життя виявилось не дуже щасливим: троє із п’яти дітей Карманських померли у юному віці, завдавши батькам неймовірних страждань. У 1912 р. подружжя переїздить до Тернополя, де голова сімейства отримав посаду вчителя гімназії. Однак тихе сімейне життя не відповідало бурлацькій вдачі поета, якого вабили мандри й нові враження, необхідні йому для натхнення і творчості. Тому весною 1913 р. він зголосився на пропозицію, до якої було мало охочих. На заклик представників української канадської діаспори, згуртованої довкола газети “Український голос”, які звернулися до Крайової шкільної ради з проханням прислати вчителя-україніста, П. Карманський погоджується їхати у Вінніпег. Тут викладає на літніх курсах учителів, засновує українську читальню, активно втручається у громадські та культурні справи канадських українців. Переїхавши до Брендона, працює у Брендонській вчительській семінарії, яка готувала вчителів для українських шкіл¹⁰. Повністю віддаючи себе роботі, здобув прихильність учнів, викладацького складу гімназії та української громадськості міста, які з любов’ю називали П. Карманського “канадським неофітом”.

Перед самим початком Першої світової війни, у травні 1914 р., П. Карманський повертається в Європу і опиняється у Відні. Був мобілізований до війська, але через стан здоров’я майже одразу комісований. Незабаром за скеруванням Союзу визволення України він виїжджає до Німеччини, де працює з українцями у таборах для російських полонених у Вецлярі, Зальцвелелі та Раштаті. Через надто емоційну вдачу та максималістські погляди, поет увійшов у конфлікт із представником берлін-

ської філії СВУ О. Скоропис-Йолтуховським та іншими українськими діячами, які, на його думку, недостатньо переймалися проблемами освіти полонених українців. Обурюючись на українських псевдопатріотів, які не хочуть нічого робити без особистої вигоди, він опублікував збірку віршованої прози “Al fresco” з їдкою сатирою на діячів віденської еміграції. І хоч збірка позначена гіркою самоіронією, сумом і болем за долю рідного народу, його подальша співпраця зі СВУ стала неможливою.

У 1917 р. хвороби і туга за “проклятим та тісним рідним кутом” змусили П. Карманського повернутися в Галичину, де його, однак, ніхто не чекав. Він довго оббиває пороги польських урядовців за дозволом працювати вчителем. Нарешті одержує право викладати в гімназії т-ва “Рідна школа” у Дрогобичі, потім вчителює в Сокальській гімназії, а після відступу російських військ – у Тернополі.

У цей час його все більше приваблюють події на Великій Україні, він прагне стати учасником державотворчих процесів Української Народної Республіки (УНР) – на власні очі “побачити Київ і чудо, мрію Шевченка, українську державу”¹¹. У травні 1918 р. поет на кілька днів таки їде до Києва, де опиняється у вирі подій, знайомиться із кількома діячами Центральної Ради. Вдруге П. Карманський вирушив до столиці у липні того ж року в час і за рахунок власної відпустки. “Мене тягнуло до праці, овіяної подією, – пояснюватиме він пізніше свій вчинок, – до праці, в яку можна було вкласти душу. Таку працю я вже знав між іншим з таборів з полоненими в Німеччині. Я знав, що нераз моральна плата за виконану працю дає дає більше задоволення, чим гроші”¹². Тоді його делеговано до Херсона на вчительські курси, де він замість відомого письменника М. Чернявського близько трьох тижнів читав лекції з історії української літератури та викладав у Херсонському педагогічному інституті.

На півдні України П. Карманському вперше довелося мати справу з байдужим і навіть ворожим ставленням до української культури росіян та певної частини українців, вихованих у проросійському дусі. Однак завдяки величезному обсягу знань та ораторській майстерності йому вдалося привернути цих людей на свій бік. Місцеве керівництво, зауваживши здібного лектора, запропонувало йому посаду викладача в Педагогічному інституті та одній із гімназій, проте П. Карманський відмовився. “Я виїздив з Херсона, – згадуватиме поет у одному із дописів до журналу “Рідна школа”, – який три тижні тому був мені цілком чужий, з жалем, а водночас і з піднесеним духом. І не дивися: тут, у цьому цілковито змосковщеному місті, я наглядно бачив, яка могутня сила дрімає в ідеї українства. Я бачив, що доволі було попрацювати на Україні два-три роки, і душа українська, яку присипляли пропагандою, заборонами, тюрмами й Сибіром поверх двохсот літ, була би розбудилася і заговорила так голосно, як цього бажав і сподівався великий Шевченко. Як жаль, що скоро перевалився по цій душі, яка просипалася, новий ураган і засипав буйні оази українського життя новим попелом згарів!”¹³

Повернувшись до Тернополя, поет активно включився у державотворчі процеси ЗУНР. Тернопільська громада обрала П. Карманського головою повітового комітету Української Національної Ради. Від 9 листопада 1918 р. він на власні кошти двічі на тиждень видає газету “Голос Поділля” – урядовий вісник повітового комісаріату, а з 21 листопада (із сьомого номера) цей часопис, переіменований на “Український голос”, стає щоденним (крім неділь) і єдиним органом Державного Секретаріату ЗУНР. Після зречення від головування у по-

вітовому комітеті, 29 грудня 1918 р. Петра Сильвестровича обрано до складу парламенту ЗУНР – Української Національної Ради. Він був учасником сесії УНР в Станиславові, коли 3 січня 1919 р. ухвалено закон про злуку ЗУНР та УНР. Від Бюро пропаганди, що знаходилось у Тернополі, П. Карманський їде за коштами для преси у Київ, де стає свідком проголошення Акту злуки на Софійському майдані, а наступного дня, як представник ЗУНР, засідає на Трудовому конгресі. Враження від побаченого лягли в основу кореспонденцій, опублікованих П. Карманським у трьох номерах тернопільської газети “Український голос”, де він високо оцінює значення національно-визвольного зриву та закликає галичан долучитися до загальноукраїнської справи, адже “сьогодні ми щось єдине й неподільне; одна кров і одно тіло”¹⁴.

Навесні 1919 р. за пропозицією проф. Д. Антоновича, новопризначеного голови української дипломатичної місії в Італії, Карманський звертається до прем'єра УНР В. Чехівського із пропозицією відкрити українську місію у Ватикані з метою заручитися підтримкою Глави Римо-католицької церкви у протистоянні із більшовицькою Росією. Ідея була підтримана урядом УНР, під опіку якого після Акту злуки потрапила велика кількість західних українців греко-католицького обряду. Головою місії при св. Престолі був призначений граф М. Тишкевич, а обов'язки секретаря при ньому мав виконувати П. Карманський. Однак на реалізацію задуму забракло коштів: доїхавши до Лозанни (Швейцарія), М. Тишкевич змушений був відправити П. Карманського назад в Україну з доповідями для уряду та із завданням роздобути кошти для діяльності місії.

Доїхавши до Тернополя, поет під польським натиском разом з обозами відступає за Борців і опиняється у “трикутнику смерті”. Після вдалого чортківського наступу, внаслідок якого Тернопіль знову опинився в руках УГА, він у середині червня повертається у місто і відновлює видання “Українських вістей” (з 19 червня по 3 липня вийшло 12 номерів). У серпні 1919 р., отримавши італійську візу, він виїжджає до Рима як секретар дипломатичної місії УНР при св. Престолі, яку після М. Тишківського очолив о. Франц Ксаверій Бонн. Одним із найважливіших завдань місії було інформувати представників Ватикану про ситуацію в Східній Галичині та про польські зловживання щодо українців-галичан. 30 березня 1920 р. під час аудієнції у Папи Бенедикта XV о. Бонн та Петро Карманський зложили меморандум, предметом якого стала “українська справа та польські переслідування українців-католиків”¹⁵. Значна частина цього документа стосувалася Греко-католицької церкви, її ролі та діяльності в Галичині. Автори меморандуму звертали увагу на переслідування греко-католицького кліру, його митрополита і вірних російськими властями в роки Світової війни та польською військовою адміністрацією. Після цієї аудієнції українські дипломати отримали грошові пожертви: 100 тис. лір від св. Отця для населення України та 50 тис. лір від Конгрегації Східних Церков – для греко-католицьких священиків Галичини. Ще одним безперечним успіхом діяльності української місії стало призначення Апостольського візитатора в Україні о. Джованні Дженоккі, за допомогою якого українська сторона розраховувала чинити потрібний їй вплив на польський уряд¹⁶.

Від вересня 1920 аж до кінця 1921 р. П. Карманський живе у Відні. Тут, у центрі української еміграції, він зустрівся з багатьма “молодомузівцями”, зокрема Богданом

Лепким та Василем Пачовським, а також з Ф. Колессою, В. Щуратом, О. Кульчицькою, К. Студинським та іншими давніми знайомими, із якими почали налагоджувати видавничу справу – видавати брошури, календар, народний буквар, збірники пісень... Це вельми творчий період життя поета. Він пише цикл ліричних, патріотичних та сатиричних віршів, у яких вперше виразно зазвучали оптимістичні ноти, віра у позитивне вирішення української проблеми, у державотворчі здібності української нації:

Воскреснеш, скований Титане,
Як встав із гробу син Марії,
І зіллям рідної країни,
Де храм твоєї слави стане,
Усі залічиш рани.

Будучи знавцем англійської, французької, італійської, німецької та португальської мов, поет перекладає твори Д. Папіні, Н. Фосколо, Д. Мадзіні, висилає кореспонденції до часописів “Канадський українець”, “Америка” та ін. Редагує другу частину “Кривавої книги” – збірника матеріалів про польську окупацію Галичини 1919–1920рр., завершує повість “Кільці рож”, яку почав писати ще 1919 р. і де талановито відтворив визвольні змагання українського народу, зокрема оспівав подвиг Українських Січових Стрільців.

У січні 1922 р. П. Карманський за дорученням еміграційного уряду ЗУНР виїжджає до Бразилії збирати серед українських поселенців гроші у фонд національної оборони, а водночас енергійно займається громадською та просвітянською працею. У м. Уніао-да-Віторія організовує економічно-просвітянське товариство “Український союз Бразилії”, засновує і веде українську середню школу, друкарню, видає газету “Український хлібороб”, календарі, книжки. Радіючи наслідками праці, він не без гумору описує цей період свого життя в одному із листів до друзів: “Створив організацію, друкарню, часопис, збудував гарну школу, зігнав до цьої школи і своїх, і бразилійців, німців, сирійців. І всі вони співають гимн “Ще не вмерла...”¹⁷.

Разом із успіхами у громадсько-політичній праці приходить творче натхнення. У Бразилії поет написав і видав збірку патріотичних віршів “За честь і волю”, драму “Буря” на тему українсько-польської війни, поему з життя переселенців “Плач бразилійської пуці”, збірку сатир “Бразилійські співомовки”, сатиричну повість “Арані”, збірку нарисів “Між рідними в Південній Америці” та ін. Відповіддю на несправедливі закиди окремих представників української діаспори, які звинувачували поета у відсутності патріотизму, стали дві публіцистичні гострополемічні книги “Чому?” і “Моїм клеветникам”. Тоді ж П. Карманський видав португальською мовою книгу “Злочин європейської цивілізації”, спрямовану проти польської окупації Галичини. Його ліричні вірші та листи друкуються у львівських журналах “Світ”, “Літературно-науковий вісник”, “Назустріч”.

Однак за якийсь час піднесення та ентузіазм у житті поета заступають песимізм та зневіра. Через брак громадських лідерів та партійні чвари Петрові Карманському так і не вдалося зробити “Союз українців Бразилії” об’єднавчим центром української еміграції. У 1927 р., нарікаючи на невдачі, інертність громадян та протидію священників із ордену оо. Василян, Карманський кидає все та, вже вкотре, стрімко змінює своє життя. Він їде до глухої бразилійської провінції Раншарії, де купує собі шматок землі і починає жити з праці хлібороба: “Я втік у ліси під тропік,

зливаю потом землю, гартую старі руки, п'ю з потоку воду і годую себе рижом та макаронам, ждучи своїх курят, щоби хоч у неділю попоїсти м'яса. Я злився з хліборобами і живу так, як вони, і працюю нарівні з ними. В поті обмиваю бруд свого пожиття із скоробагатьками-п'явками, а одночасно всякій підозрілій наволочі псевдо-інтелігента хочу дати доказ, що краща найнижча фізична праця, аніж життя коштом чорнороба. Важко воно приходиться нарікінці 50-го року життя та психічно це справжній рай"¹⁸, – пише він у листі до свого друга І. Камінського.

До того ж фізична праця вконець виснажила немолодого поета і він вирішує їхати додому. Не останню роль у прийнятті такого рішення відіграла туга за рідним краєм, яка не покидала поета впродовж його довголітніх мандрів. На чужині П. Карманському постійно вчувалися дзвони галицьких церков, а води річки Уругвай нагадували Дніпрові хвилі...¹⁹

Улітку 1931 р., цілком хворий, він повернувся в Галичину, звідки твердо вирішив більше не виїздити. Крок за кроком він налагоджує своє життя на батьківщині. Влаштується на посаду викладача української мови та літератури в гімназії т-ва “Рідна школа” в Дрогобичі. Заняття улюбленою педагогічною працею заспокоює викладацькі амбіції П. Карманського, врівноважує його душевний стан. Поет відновлює співробітництво із галицькими часописами: дописує до газети “Діло”, журналу “Літературно-науковий вісник” тв ін. 1936 р. він опублікував книгу спогадів “Українська богема” (про угруповання “Молода муза”), яка ще й сьогодні є неоціненним джерелом для дослідників творчості молодомузівців.

Під час першої радянської окупації (1939–1941) П. Карманський потрапив у число культурних діячів, яких більшовики намагалися залучити на свою сторону з метою створити ілюзію підтримки радянської влади місцевим населенням. 1940 р. він був прийнятий до Спілки письменників України, отримав дотацію від уряду у розмірі 25 тис. крб., їздив разом з групою галицької інтелігенції до Києва, яку радянські урядовці влаштували з пропагандивною метою²⁰. Усвідомивши подвійні стандарти радянського способу життя, поет на офіційних зустрічах ділився райдушними враженнями від поїздки до столиці України, але у приватних розмовах висловлював цілком протилежні думки. Зокрема, під час зустрічі із О. Тарнавським у винарні на Ринку, П. Карманський говорив про відсутність свободи творчості у середовищі радянських письменників та жалівся товаришеві, що галицьким письменникам не надали можливості виступити перед столичною публікою²¹. Від січня 1940 р. постійно жив у Львові, викладав в університеті, працював у редколегії журналу “Література і мистецтво”. Підготував до друку збірку вибраних віршів “До сонця”, у яку увійшли поезії, написані впродовж 1899–1941 рр., та дві ліро-епічні поеми, присвячені Т. Шевченкові й І. Франкові. Однак ні радянським письменником, ні радянським громадянином П. Карманський так і не став.

За німецької окупації працював перекладачем, учителював в Другій українській гімназії, співпрацював із редакцією “Краківських вістей”, львівськими газетами “Наші дні” та “Господарсько-кооперативний часопис”. У 1944 р., знехтувавши порадами емігрувати на Захід, залишився у Львові. Після відновлення радянської влади працював директором літературно-меморіального Музею ім. І. Франка, але на цій посаді втримався недовго. За антирадянські висловлювання²², П. Карманський був звільнений з роботи, а 20 листопада 1947 р. його, як запеклого буржуазного націона-

ліста, виключили зі Спілки письменників. Почалася жахлива кампанія травлі поета у пресі. Старий, хворий, зацькований поет змушений був постійно виправдовуватися та засвідчувати свою лояльність до радянської влади на численних партійних та профспілкових зборах. Зокрема, 24 липня 1947 р. на нараді працівників Львівського обкому КП/б/У з інтелігенцією м. Львова, відкидаючи звинувачення у співпраці з нацистами та прихильності до буржуазного націоналізму, поет запевняв присутніх: “Отже, хочу сказати, що ніколи ніким германофілом не був, ніким націоналістом не був, бо я жив і в Південній Америці, і Північній Америці, і не міг я бути націоналістом...”²³. Доведений до відчаю, Петро Сильвестрович звертається з листом до М.С. Хрущова із проською поновити його членство у Спілці письменників України, але відповіді не отримує. Повністю розчарований, він уже нічого не пише, спрямовуючи свою творчу енергію на переклади “Божественної комедії” Данте Аліг’єрі, яку перекладав разом із М. Рильським, творів Й.-В. Гете, Ф. Шіллера, Де Амічіса та ін.

У 1950 р. П. Карманського, якому минуло сімдесят два роки, заарештовують та впродовж місяця допитують ночами, вимагаючи зізнань у зв’язках із закордонною розвідкою. Не отримавши бажаного результату, КДБ відпускає вкрай хворого поета із в’язниці і намагається використати його в інший спосіб. На хвилі боротьби з націоналізмом поетові замовляють цикл нарисів, спрямованих проти діячів ОУН та греко-католицької церкви. Але хворий на атеросклероз поет, який, за словами М. Григоровича, у цей час уже не міг пригадати навіть ім’я свого рідного батька, не в стані виконати завдання. Тому його прізвищем підписують пасквіль “Ватикан – надхненник мракобісся і реакції”, сфабрикований агентами КДБ. У 1952 р. під пильним оком радянських спецслужб з’являється друком збірка поета “На ясній дорозі” про нове життя на західноукраїнських землях, де майже не вгадується творчий почерк поета, а кожен вірш – типова данина режимові²⁴.

Від кінця 1952 р. П. Карманський був прикутий до ліжка, перебував у напівсвідомому стані, але радянська влада продовжувала спекулювати його ім’ям. Отримавши рукопис спогадів поета, писаних у Бразилії, Дрогобичі та під час німецької окупації Львова, агенти КДБ, за особистою вказівкою М. Сулова, вилучили багато матеріалу, решту підредагували відповідно до радянського світогляду – так з’явилася книга “Крізь темряву”, яку лише із великими застереженнями можна вважати спогадами поета.

На початку січня 1953 р. чекісти отримали інформацію щодо замаху на життя П. Карманського, який начебто готували українські націоналісти з метою покарати письменника-відступника. За оперативними даними його мав отруїти лікар Любомир Бобиляк, зв’язаний із підпіллям²⁵. Але оскільки радянському режимові, який вправно оперував ім’ям поета у пропагандивних цілях, не вигідна була його смерть, П. Карманському “змінити квартиру, встановили пост міліції в палаті, де він лікувався, під виглядом хворого помістили старшого розвідника 7-го відділу УМДБ, і навіть медсестра, що робила уколи, співпрацювала з органами держбезпеки”²⁶.

Помер поет 16 квітня 1956 р. Похований на Личаківському цвинтарі у Львові на полі № 1 (б). Поряд з його могилою похована його дружина Здіслава Карманська (1892–1984), що пережила свого чоловіка на 28 років²⁷.

Упорядкуванням творчої спадщини П. Карманського найдовше займався український вчений-філолог, літературознавець, етнопсихолог і громадський діяч

Яким Ярема, якого з поетом поєднували не лише спільна викладацька діяльність у Львівському університеті, спільні теми досліджень та літературні зацікавлення, але й родинні зв'язки.

- ¹ Смерть Карманського // Світло. – 1956. – № 7–8. – С.11
- ² Рудницький Л.П. Карманський – поет, політик, патріот // Сучасність. – 1989. – № 3. – С.12–13.
- ³ Ярема С. Петро Карманський // Визвольний шлях. – 2005. – Кн. 9–19. – С. 219.
- ⁴ Історія української літератури ХХ століття у 2-х кн. / Ред. В. Дончик. – К., 1998. – Кн. 1. – С. 83.
- ⁵ Історія української літератури ХХст. (За ред. В.Дончика). – К., 1998. – Кн. 1. – С. 83–94.
- ⁶ Рудницький Л.П. Карманський – поет, політик, патріот // Сучасність. – 1989. – № 3. – С. 10.
- ⁷ Крип'якевич І.П. Спогади (автобіографія) // Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві. – Львів, 2001. – С. 95.
- ⁸ Карманський П. Одна лекція // Рідна школа. – 1936. – № 4 (15 лютого). – С. 66–68.
- ⁹ Шевчук В. Хатяни й український неоромантизм // Українська хата. Поезії 1909–1914. – К., 1990. – С. 20.
- ¹⁰ Карманський П. Моя остання лекція в Канаді // Рідна школа. – 1936. № 7–8 (15 квітня). – С. 98–100.
- ¹¹ Карманський П. З Києва // Український голос. – Тернопіль, 1919. – Ч. 13 .
- ¹² Карманський П. У Херсоні // Рідна школа. – 1936. – № 6 (15 березня). – С. 82.
- ¹³ Карманський П. У Херсоні // Рідна школа. – 1936. – № 6 (15 березня). – С. 82–84.
- ¹⁴ Карманський П. З Києва // Український голос. – Тернопіль, 1919. – Ч. 13.
- ¹⁵ Гентош Л. Дипломатичні контакти Української Народної Республіки з Апостольською столицею в 1919–1921 роках у контексті східної політики римської курії // Україна модерна. – Львів, 2000. – С. 173.
- ¹⁶ Там само.
- ¹⁷ Рудницький Л.П. Карманський – поет, політик, патріот... – С. 14.
- ¹⁸ Там само. С.12.
- ¹⁹ Карманський П. Між рідними в південній Америці. – Київ; Відень; Львів, 1923. – С. 14.
- ²⁰ Тарнавський О. Літературний Львів (1939–1944). – Львів, 1995. – С. 54–56.
- ²¹ Там само. – С. 55.
- ²² Ішук О., Ніколаєва Н. Реакція львівської інтелігенції на розгром історичної школи Михайла Грушевського у 1946 році. – К., 2007. – С. 11–12.
- ²³ Стенограма совещания интеллигенции г. Львова. 1947 г., 24 июля // ДАЛО. – Ф. 3. – Оп. 2. – Спр. 80. – Арк. 66.
- ²⁴ Рудницький Л.П. Карманський – поет, політик, патріот... – С. 16.
- ²⁵ Веденєєв Д.В., Биструхін Г.С. Двобій без компромісів (Протиборство спецпідрозділів ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945–1980-ті роки). – К., 2007. – С. 115.
- ²⁶ Там само.
- ²⁶ Луній Г. Личаківський цвинтар. – Львів, 1996. – С. 62–63.

Oleksandra Stasiuk. LIFE OF PETRO KARMANS'KYI (CIVIC AND POLITICAL ENGAGEMENT)

The article reconstructs the most important milestones in the life of the renowned Ukrainian poet, writer and translator Petro Karmans'kyi. It is focused on Karmans'kyi's civic and political engagement and educational activities in the emigration.

Key words: *Petro Karmans'kyi, pedagogic activities, emigration, repressions.*